

Zafer Hasan Aybek: Türkler İçin Feda Edilmiş Bir Ömür

Zafar Hasan Aybak: A Sacrificed Life for Turks

Muhsin Ramazan İŞSEVER

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Oriental Languages and Literatures, Department of Urdu Language and Literature, Istanbul, Turkey

Bu çalışma, 21-23 Ekim 2020 tarihleri arasında çevrimiçi olarak gerçekleştirilen "İslam'ın Altın Çağında İlimlerin Gelişmesine Katkı Yapan Bilim Öncüleri" konulu 4. Uluslararası Avrasya Çalışmaları Sempozyumu'nda sunulan ve farklı bir özet metniyle yayımlanan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

Geliş Tarihi/Received: 07.02.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 18.11.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Muhsin Ramazan İŞSEVER

E-posta:

muhsin.issever@istanbul.edu.tr

Atf: İşsever, M. R. (2022). Zafer Hasan Aybek: Türkler için Feda Edilmiş Bir Ömür. *Turcology Research*, 73, 230-235.

Cite this article: İşsever, M. R. (2022). Zafer Hasan Aybak: A Sacrificed Life for Tur. *Turcology Research*, 73, 230-235.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Hilafet makamının Osmanlı Devleti'nde bulunduğu dönemde 93 Harbi, Trablusgarp, Balkan Savaşları ve Türk Millî Mücadelesinin yaşandığı süreçte Hindistan Müslümanları Osmanlı Devleti'nin yaşadığı bu zorluklar karşısında Türk'lere yardım etmek istemişlerdir. I. Dünya Savaşından sonra, Türk'lere karşı sevgi ve yardım duyguları artan Hint Müslümanlarının İngiliz aleyhtarlığı da gitgide şiddetlenmiştir. Kıvılcım bekleyen Hindistan Müslümanları, Osmanlı Halifesi'nin cihat çağrısı ile alev alarak Osmanlı Devleti'ne maddi ve manevi her türlü yardım için harekete geçmişlerdir. Birçok genç cihat için Hindis-tan'dan yollara düşmüştür. Zafer Hasan Aybek ve yanındaki bir grup genç, Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa katılmak için 1915 Şubat ayında Lahor'dan Kabil'e doğru hareket etmişlerdir. Kabil'den öteye geçemeyerek 8 yıl boyunca burada kalan Zafer Hasan Aybek, sonrasında Moskova'ya gitmiş ve burada iki sene kaldıktan sonra 1924 yılında İstanbul'a gelmiştir. Türk vatandaşı olan Aybek, Harp Okulunda eğitim görmüştür. 1933 yılında Türk Subayı olarak Afganis-tan Harp Okulu'nda eğitimlik görevini ifa etmiştir. Çeşitli yurtdışı görevlerde de bulunan Zafer Hasan Aybek Türkler için adeta ömrünü feda etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zafer Hasan Aybek, Türk, Hintli Müslümanlar, Afganistan, Hilafet

ABSTRACT

During the period of the 93 War, Tripoli, Balkan Wars and Turkish National Struggle in the course of the Caliphate was in the Ottoman Government, Indian Muslims wanted to help the Turks in the face of these difficulties experienced by the Ottoman Government. After the First World War, the British anti-Semitism of Indian Muslims, whose feelings of love and help towards Turks increased, has also intensified. Indian Muslims, waiting for a spark, came under fire at the call of the Ottoman Caliph for jihad and took action to provide all kinds of material and moral assistance to the Ottoman Government. Many young people set out from India for jihad. Zafar Hasan Aybak and a group of youths with him left Lahore to go to Kabul in February 1915 to join the war on the side of the Ottoman Government. Zafar Hasan Aybak, who stayed here for 8 years, then went to Moscow and came to Istanbul in 1924 after staying there for two years. Aybak, who became Turkish citizen, was educated at the Military Academy. In 1933, as a Turkish officer, he served as an instructor at the Afghanistan Military Academy. Zafar Hasan Aybak, who also served in various foreign missions, almost sacrificed his life for the Turks.

Keywords: Zafar Hasan Aybak, Turk, Indian Muslims, Afghanistan, Caliphate

Giriş

Hint alt kıtasının Türklerle ilişkileri, Saka Türklerinin M.Ö. III. yüzyıl öncesinde bölgeye gelerek Hint-Saka devletini kurmasına dayanmaktadır. Sonraları Kuşanlar ve Akhunlar bölgede hâkimiyet kurmuşlardır. Türk-İslam güçleriyle bölgenin tanışması ise, X. yüzyılın sonlarında bölgeye yapılan akınlar ile başlamıştır. (Bokuleva ve ark., 2012: 442-443) Gazneliler, Gurlular, Delhi-Türk Sultanlığı, Lodiler gibi Türk-İslam Devletleri farklı dönemlerde alt kıtayı hâkimiyetleri altına alarak Hint topraklarında hüküm sürmüşlerdir. Türk ve diğer Müslüman devletlerin Hindistan'a düzenlediği ticari ve askeri seferler sonucunda alt kıtada, İslam hızla yayılmaya başlamıştır. Hint alt kıtasında geniş kitleye sahip Müslüman Hintliler, asırlar boyunca Türk Hükümdarlarını önderleri olarak görmüşlerdir. İngilizler, 1857 yılında çıkan Sipahi Ayaklanmasını kanlı bir şekilde bastırarak, alt kıtada mutlak hâkimiyetini ilan etmiştir. Böylece İngilizler resmen Hint alt kıtasını kolonileri haline getirerek Türk-İslam hâkimiyetine son vermiştir. İngilizlerin alt kıtanın son Türk Sultanı Bahadır Şah Zafer'i, Burma'daki Rangun şehrine sürgüne göndermesi ve yine İngilizlerin Sipahi Ayaklanmasından Hintli Müslümanları suçlayarak bölge Müslümanlarına zulmünü arttırması neticesinde Müslümanlar zor duruma düşmüştür. Akabinde alt kıta Müslümanları İslam'ın hilafet makamını taşıyan Osmanlı Devleti'ni kendilerinin hamisi, Osmanlı Sultanı'nı da halifeleri olarak görmüşlerdir. Sömürge altında, açlık ve sefalet, adaletsizliğin kol gezdiği Hint alt kıtasındaki bu durum Urdu edebiyatına da yansımış, İslamcı ve milliyetçi duygulara yön vererek Hint Müslümanlarının edebî yönde, Osmanlı'ya yakınlaşmasına vesile olmuştur (Çakmakçı, 2017: 356).

Zafer Hasan Aybek de diğer Hintli Müslümanlar gibi alt kıtada işgalci konumundaki İngilizlere muhaliflik, Osmanlı Devleti'ne ise derin bağlılık hisleri duymaktaydı. Balkan Savaşı esnasında Hintli Müslümanların düzenledikleri yardım faaliyetlerine katılan Aybek¹, Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşı esnasında ilan ettiği Cihad-ı Ekber'e iştirak edip, İngilizler aleyhinde savaşma fırsatı bulabilmek için 5 Şubat 1915

Cuma günü Lahor'da bulunan Government Kolej'den, bazı Müslüman kolej öğrencileriyle birlikte yola çıkmıştır. (Aybek 1990: 40) Yolculuk sırasında türlü zorluklarla karşılaşan Aybek, Kabil'e ulaşmasının ardından Afgan Kralı Habîbullah Han'ın emriyle zoraki olarak, kötü şartlar altında misafir edilmiştir. Burada Geçici Hint Hükümeti'nin İçişleri Bakanı olarak görev yapan hocası Ubeydullah Sindhî'nin (1872-1944) genel sekreterliğini ifa etmiştir. Ardından Afganistan Genelkurmay Başkanı Nadir Han'ın da özel kalemi olarak hizmet etmiştir. Kabil'de yaklaşık 7 yıl kaldıktan sonra, Moskova'ya geçme imkânı bulan Aybek, burada birkaç sene kaldıktan sonra 1924 yılında İstanbul'a ulaşmıştır. İstanbul'da İngilizler aleyhine çalışmalar yürüten Aybek, 1927 yılında Türk vatandaşlığı almış ve 1928 yılında 33 yaşında olmasına rağmen, Medine müdafii Fahreddin Paşa (Ömer Fahreddin Türkkân) vasıtasıyla Harp Okulu'na katılmış ve Türk ordusunda hizmet etmeye başlamıştır. Türk subayı olarak Afganistan'a giden Aybek, buradan da Çekoslovakya'ya Afganistan hükümeti için top alımı heyetinde bulunmuştur (Toker, 2002: 173).

Hayatı

Zafer Hasan Aybek, Delhi'ye yaklaşık 120 km uzaklıkta, Panipat'ın meşhur savaş meydanından 40 km uzaklıkta konumlanan Karnol şehrinin Kadılar Mahallesi'nde 26 Eylül 1895 gecesi ailesinin beşinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İki kardeşi doğum sırasında hayatını kaybetmiştir. Zafer Hasan Aybek; "Babası Hafız Azimuddin Efendinin, yaşadıkları çevrede saygı duyulan bir şahsiyet olduğunu, aile mesleği olan çiftçiliği benimsemeyerek eğitime yöneldiğini, Kuran-ı Kerim'i hıfz ettiğini, dönemin ilmî kitaplarını tahsil etmek üzere ulaşım araçlarının yaygın olmamasından meşakkatli yolculuklara katlanarak, Diyobend ve Bhopal'e gittiğini" (Aybek, 1990: 23-24). Hatırat adlı eserinde dile getirmiştir. Babası eğitim için gittiği Bhopal'den dönüşünde kendi çiftliklerini işletmeleri için başkalarına kiraya vermiş ve kendisi devlet memurluğuna başlayarak tapu müdürlüğü görevini yürütmüştür.

Aybek, eğitim hayatına Hint alt kıtasında İslami gelenek olarak 4 yıl 4 ay 4 günlük² olduğunda başlamıştır. İlk eğitimine, mahalle camisinde Kur'an-ı Kerim öğrenerek başlayan Zafer Hasan Aybek, burada Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğrenmiştir. Ardından babası Hafız Azimuddin Efendi onu özel bir Kur'an Kursu'na yazdırmış, burada iki-üç cüz kadar Kur'an-ı Kerim ezberlemiştir. Sonrasında Müslüman çocukların gittiği özel bir okulda yaklaşık bir yıl eğitim görmüştür. Hinduların da gittiği devlet okulunda, ilkokul ikinci sınıftan eğitimine devam eden Aybek, bu okulda başarılı bir öğrenci olarak sınıf başkanı seçilmiş ve üçüncü sınıfı da bitirmiştir. Dördüncü sınıftan başlayarak Karnol Koleji'nde eğitim alan Aybek, beşinci sınıftan sonra başarılı olmasından dolayı üç yıl boyunca aylık olarak 3 Rupî burs almıştır. Böylece Aybek, maddi sıkıntılar çeken ailesine yük olmadan okuma fırsatı bulmuştur. Aybek, onuncu sınıfta eğitim gördüğü sırada abisi Mahmud Hasan, Karnol Koleji'nin lise kısmında İngilizce öğretmenliği yapmaya başlamış ve çektikleri maddi sıkıntılar bu tarihten itibaren sona ermiştir. Aynı zamanda abisi, lisedeki derslerinde daha da başarılı olmasına yardımcı bulunmuştur. Zafer Hasan Aybek, Müslüman çiftçilerin çocuklarına ilköğretimin ücretsiz olmasına karşın, çiftçi çocuklarının sadece beşinin ya da altısının okula gittiğini ve Hindu öğrencilerin okuldaki fazlalığına dikkat çekmiştir.³ Enbale şehrinde yapılan üniversite sınavında birinci olup iki yıllık burs kazanarak Government Koleji'nde, burslu öğrencilere özel, ufak odalarda yatılı olarak eğitimini sürdürme ve geceli-gündüzlü derslerine yoğunlaşma fırsatı bulmuştur. Sabah sporu olarak futbol sahasında koşan Aybek, akşamları da hokey oynayıp sağlığına dikkat etmeye çalışmıştır. Kabil'e eğitim sebebiyle giden Aybek, burada Ubeydullah Sindhî'den Arapça, Kuran-ı Kerim ve Tefsir dersleri almıştır. Arapça kitaplardan okuduğu nasihat veren sözler hayatına ışık tutmuştur (Aybek, 1990: 24-30). Osmanlı Hilafeti'ne yardım maksadıyla yola çıkan Aybek, Afganistan'da zorunlu olarak Ubeydullah Sindhî'nin sekreteri olarak görevlendirilmiş, daha sonra Rusya'da iki yıl kadar kalmıştır. Fahreddin Paşa'nın aracılığıyla Türk ordusunda vazife almıştır. Daha sonraları Afganistan'a "muallim sıfatıyla"⁴ gönderilen, iki yıl kadar bu görev de çalıştıktan sonra İstanbul'a geri dönen Aybek, Emine Mükerrrem isminde Türk bir hanımla evlenmiş ve 1987 yılında 92 yaşında İstanbul'da vefat etmiştir (Toker, 2002: 150).

İslam Milliyetçiliği Duygularının Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi

Zafer Hasan Aybek, Government Koleji'nde eğitim görmeye başladığı ilk yıllarında, Osmanlı Devleti ve İtalyanlar arasında Trablusgarp Savaşı (29 Eylül 1911-18 Ekim 1912), sonrasında Balkan Savaşları'nın (8 Ekim 1912-10 Ağustos 1913) meydana gelmesiyle, Osmanlı Devleti'nin düştüğü bu zor durum Hint Müslümanlarını derinden etkilemiştir. Hintli Müslümanlar, Balkan Savaşları sırasında yaralanan Osmanlı askerlerinin tedavisini yapmak için Hint Kızılayı'ndan heyet gönderilmesi maksadıyla toplu gösteriler ile yardım toplamaya başlamıştır. Bunların neticesi olarak Hint Müslümanları, Osmanlı'ya farklı süreçlerde üç sağlık heyeti göndermiştir (Tuğ ve Özgöer, 2014: 133-135). Bu heyetlerden birinin başında alt kıtanın özgürlük mücadelesinin önde gelen isimlerden biri Dr. Ahmed Muhtar Ensarî de yer almıştır. 25 kişilik ekibiyle 1912 yılında Türkiye'ye gelerek 6 ay süreyle burada kalmıştır (Çiftsüren, 2016: 66).

Zafer Hasan Aybek de sınıf arkadaşlarıyla birlikte bu toplu gösterilere katılmıştır. Muhammed İkbâl gibi öncü şahsiyetlerin, halkı Osmanlı Devleti için yardıma çağırdıklarını ve teşvik etmek için şiirler okuduklarını hatıratında aktarmıştır. Aybek, İkbâl'in *Hz. Peygamber'in Huzurunda* adlı şiirinin kendisini ve Hint Müslümanlarını derinden etkilediğini belirtmiştir (Aybek, 1990: 31);

*Ey nebi! Devrimizde huzur kalmadı.
Aradığımız yaşamı bulamadık.
Varlık bahçesinde binlerce lale ve gül var ancak,
Vefa kokusunun bulunduğu, o gonca artık kalmadı.
Hediye olarak testi getirdim.
Bunun içindeki cennette dahi bulunmaz.
Bunun içinde ümmetinin onuru parlamakta,
Trablus şehitlerinin kanı var bunda (İkbâl, 2002: 197).*

2 Bu gelenek Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde de uygulanmıştır. Çocuklar, Sibyan mekteplerine Âmin Alayı Yürüyüşü ve Bed-i Besmele denilen ilahi okumalarıyla şölen ve ziyafet havasında bir merasimle, zikredilen yaşta eğitim hayatlarına başlarlardı (Dikmen, 2017: 38).

3 İslam milliyetçisi Mehmet Akif Ersoy'un Ermeni öğrenci Simon'a üstün gelmek için eğitim hayatında gösterdiği azim gibi, Hinduları kendine rakip gören Aybek de onlardan daha başarılı olmak için ciddiyetle eğitimine devam etmiştir.

4 BCA. Fon No: 30-18-1-2, Kutu No: 75, Gömlek No: 30, Sıra No: 5.

Bu tür toplantılar, Aybek ve arkadaşlarının düşünce dünyasını İslami ve milli duygularla doldurmuştur. Balkan Savaşları haberleri Hint Müslümanları arasında konuşulan, çare aranan bir konu hüviyetini almıştır. Türklerin yanında olduklarını her fırsatta dile getirmekten çekinmemişlerdir. Aybek ve alt kıta Müslümanlarının, millî-dinî duygularının harekete geçmesinde etkili olan araçlardan birisi de, o dönemin gazeteleri olmuştur. Mevlana Muhammed Ali Cevher (1878-1931)'in İngilizce haftalık gazetesi Comrade (yoldaş), Mevlana Ebu'l-Kelâm Âzâd (1888-1958)'in haftalık gazetesi El-Hilâl, Mevlânâ Zafer Ali Han'ın Urdu dilinde yayınladığı Zemindar, Münşi Mahbub-i Âlem'in Paisa Ahbar dönemin önemli gazetelerindendir. Bu gazeteler, Hint Müslümanlarını millî duygularla ve özgürlük isteğiyle yoğururken, İngilizler aleyhine, Türkler lehine halkı harekete geçirmiştir. Aybek, Government Kolej'de okuduğu sırada gazetelerden Balkan Savaşı'nın sona erdiğini ve Edirne'nin geri alındığını ancak Avrupa devletleri -özellikle de İngilizler'in- ve Balkan Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında yapılan Bükreş Barış Antlaşması'nda Türkler'in aleyhinde taraf tuttuğunu öğrenmiştir. Bunu öğrenen okuldaki Hintli Müslüman gençler, Kolej'deki İngiliz Hindistan Hükümeti'ne bağlı memurun odasının camını kırarak, gaz yağına batırılmış bezleri içeri atmak suretiyle ateşe vererek İngilizlerin bu barış antlaşmasında taraf tutmasının intikamını almak istemişlerse de, bunun zararı daha çok Müslüman öğrencilere dokunmuştur. Bu hadiseyle ilgisi olmayan suçsuz bazı öğrenciler hapse atılmıştır. Müslümanlara fayda getirecek işlerin yapılmasına, birlik halinde hareket edilmesi gerektiğine inanan Zafer Hasan Aybek, Osmanlı Devleti'ne maddi yardım çalışmalarına katılmış ve sonrasında Kolej'den arkadaşlarıyla birlikte Osmanlı topraklarına doğru yola çıkmıştır (Aybek 1990: 30-33).

Afganistan'daki Faaliyetleri

Zafer Hasan Aybek, Kabil'e ulaştığı sırada İngilizler'den maaş alan⁵ Afganistan Kralı Habîbullah Han (1901-1919) tahtta oturmaktaydı. Aybek ve arkadaşları, Afganistan'a vardıldıktan sonra, Osmanlı Devleti saflarında cihada katılmalarına izin verilmesi için Kral Habîbullah ile görüşme izni istemişlerdir. Ancak Kabil Emniyet Müdürü'ne bu talebi defalarca iletmelerine rağmen Afgan Kralı ile görüşmeleri sağlanmamıştır (Aybek, 1990: 91).

Birinci Dünya Savaşı sırasında iki farklı Osmanlı-Alman heyeti Afganistan'a doğru yola çıkmış ancak Hüseyin Rauf Orbay'ın önderlik ettiği birinci heyet, İran'daki Rus ve İngilizlerin varlığından dolayı, Afganistan'a ulaşmakta başarısız olmuştur. İkinci heyet, Mevlana Bereketullah (1854-1927), Binbaş⁶ Mehmet Kazım Orbay (1887-1964), Werner Otto Von Hentig (1886-1984), Oskar Von Niedermayer'den (1885-1948) oluşan Hint-Türk-Alman heyeti, 7 Ekim 1915'te Kabil'e ulaştı. Bu heyetin toplantılarına Ubeydullah Sindhî ve Zafer Hasan Aybek de katılmıştır. (Gülbaş 2019: 50) Bu heyet, Afganistan Kralı Habîbullah Hân'ı İngilizlerin aleyhine savaşmaya ikna ederek İngilizler'in, Hindistan'da cephe açmasını sağlamak için gelmiştir. Böylece Osmanlı ve Almanya Devletleri, İngilizlerle savaştığı cephe sayısını azaltarak Rusya'ya karşı yeni cephe açmayı hedeflemiştir (Aybek, 1990: 95-96).

Aybek'in siyasi düşüncelerinin oluşmasında önemli bir yer tutan hocası Ubeydullah Sindhî, Osmanlı ve sonrasında Türkiye'de, Rusya, Afganistan'da İngiliz aleyhtarı, Hindistan Özgürlük Hareketi'nin önde gelen savunucularından olmuştur. Aynı zamanda Sindhî, (sonradan "Şeyhü'l-Hind" lakabını alacak olan) hocası Mahmud Hasan Dihobendi'nin (1851-1920) emriyle Ebü'l-Kelâm Âzâd (1888-1958), Hakîm Ecmel Hân (1868-1927), Muhammed Ali Cevher (1878-1931) ve Muhtar Ahmed Ensârî (1880-1936) gibi Hindistan'ın önde gelen şahsiyetlerini temsilen Türkiye, Rusya, Afganistan'a gelmiş bulunmaktaydı (Aybek, 1990: 97). Osmanlı-Alman Heyetiyle hedef birliği olan Ubeydullah Sindhî ve diğer bölge Müslümanları Afganistan'ın İngilizlere karşı savaşmasını istemekteydi. Bunun için Ubeydullah Sindhî Afgan Kralı Habîbullah'a, İngilizlere galip geldiği takdirde, bir Afgan şehzadenin anayasal Kral hüviyetinde tahtta oturtulması önerisini yapmıştır. Ancak bütün bu girişimler başarısız olmuş, Habîbullah ikna edilememiştir (Toker, 2002: 159). İngiliz yanlısı Kral Habîbullah Han, 1916 yılında Osmanlı-Alman heyetlerini ülkeden sınır dışı etmiş, ardından Ubeydullah Sindhî, Zafer Hasan Aybek ve arkadaşlarını daha sıkı göz hapsinde tutmuştur (Gülbaş, 2019: 52).

Sindhî, Afganistan'da yukarıda belirttiğimiz faaliyetleri dışında Osmanlı Paşaları ve Teşkilat-ı Mahsusa üyeleri ile görüşmeler yapmıştır (Birişik, 2014: 145). Afgan ordusunu modernize etme amacıyla Osmanlı Devleti tarafından gönderilen Cemal Paşa ile Sindhî ve Aybek Afganistan'da görüşmüştür. Aybek, bu görüşmeden sonra Afganistan Genelkurmay Başkanı Nadir Hân'a yakınlığı sebebiyle, Cemal Paşa'nın her daim yakınında bulunan kişiler arasında olmuş ve ona hizmetlerde bulunmuştur (Aybek, 1990: 193). İngilizler, Ubeydullah Sindhî'nin siyasi faaliyetlerini öğrenince, Afganistan Hükümeti'ne baskı yapmıştır. Bunun neticesi olarak Afganistan Hükümeti, Sindhî için sınır dışı edilme kararı almıştır (Aybek, 1990: 108). Bunun yanı sıra Afgan Kralı Habîbullah, İngilizler aleyhinde savaşa girmeyeceğinin güvencesini İngilizlere vermiş ve karşılığında savaşın bitmesinden sonra Afganistan'ın tam bağımsızlığı sözünü almışsa da iki ay sonra suikasta uğrayarak 1919 yılında öldürülmüştür. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/habibullah-han> (Erişim Tarihi: 18.10.2020))

Türkiye'deki Faaliyetleri

Kral Habîbullah Han'ın ölümünün ardından tahta oğlu Emanullah Han geçmiş ve İngilizler'e karşı Afganistan Bağımsızlık Savaşını başlatmıştır (Aybek, 1990: 135). Afgan Kralı Emanullah, bu savaşta zafer elde edememişse de, 8 Ağustos 1919 yılında İngilizlerle Ravalpindi Barış Antlaşmasını imzalayarak Afganistan'ın bağımsızlığını elde etmiştir (Emini, 1996: 163). Yaşanan bu gelişmelerden sonra İngilizlerin varlığının arttığı bir ortamda Zafer Hasan Aybek ve hocası Ubeydullah Sindhî siyasi faaliyetlerini yapamaz hale gelerek İstanbul'a gitmeye karar vermişlerdir. İngiliz varlığı sebebiyle İran yoluyla Osmanlı topraklarına gitmeleri mümkün olmadığından Bolşevik Rusya yoluyla İstanbul'a gitme kararı almışlardır. Birlikte Rusya'ya vardıldıktan sonra hocası Sindhî, burada yedi ay kalarak çeşitli resmi görüşmeler yapmış ve ardından deniz yoluyla Anadolu'ya varmıştır. Bir süre Ankara'da bulunduktan sonra İstanbul'a ulaşmıştır. Hocasının tavsiyesi ve talebi üzerine Moskova'da eğitim görmeye devam eden Aybek, iki yıl kadar Rusya'da kalmıştır (Aybek, 1990: 211-222). Rusya'daki siyasal işleyiş hakkında tecrübeler edinerek burada da siyasi alanda çalışmalarına devam etmiştir.

5 İngilizler birçok ülke ve bölge yöneticisine maaş bağlayarak bir nevi onları kendi valisi olarak görmüştür.

6 Aybek, Hatırat adlı eserinde Mehmet Kazım Orbay'ın o rütbesini üstteğmen olarak yazmasına karşın o tarihteki rütbesi Binbaşdır. "1914'te binbaşlığa, 1916'da yarbaylığa ve 1918'de albaylığa yükseltildi. Harbiye Nezareti Müsteşar Yardımcılığına getirildi. 1919'da Genelkurmay Personel Dairesinde görevlendirildi." (bk. TBMM Albümü (1920 - 2010), 4. Cilt (1960-1983): 1637)

Aybek, Rusya sonrası Odesa Limanı'ndan 48 saatte gemi yoluyla İstanbul Sirkeci'ye ulaşmıştır. Sirkeci tramvayına yakın bir otele yerleştikten sonra, kendisinden önce İstanbul'a gelen hocası Sindhî ile Aksaray'da buluşmaya gitmiştir. O zamanlar Aksaray'da günümüzde "Horhor Tekkesi" olarak da anılan "Hindîler Tekkesi"nde kalan Ubeydullah Sindhî, Zafer Hasan Aybek'in Sirkeci'deki otelinden ayrılıp daha yakında bulunan Fatih Camii'nin yanındaki Reşadiye Otelinde kalmasını istemiştir. Ubeydullah Sindhî, Hindîler Tekkesi'nde Hindistan'a tamamen bağımsızlık kazandıracak parti ve hükümet için anayasa hazırlamaktaydı. Zafer Hasan Aybek ile geç saatlere kadar anayasa için mesai harcamışlardır. Aybek, anayasa için bir ay yoğun bir şekilde çalıştıklarını dile getirmiştir (Aybek, 1990: 282-287). Çalışmaların sonucunda Urdu dilinde Hindistan Federe Cumhuriyetleri adlı bir anayasa bastırılmış ancak İngilizlerin engeline takılmıştır.

Bazı kaynaklara göre Ankara'da Mustafa Kemal Atatürk ile de görüşen Sindhî, onun Türkiye'nin kurulmasında Hint ve Afgan Müslümanların rolünün önemine değindiğini aktarmıştır. Aynı zamanda Hüseyin Rauf Orbay'ın yaveri Hintli Abdurrahman Peşaverî'nin aracılık etmesiyle Ubeydullah Sindhî ve Zafer Hasan Aybek, Terakkîperver Cumhuriyet Fırkası'nın yöneticileri Hüseyin Rauf Orbay ve Kâzım Karabekir Paşa ile görüşmüşlerdir. Sindhî bu görüşmede, Türkiye'de uluslararası bir İslam üniversitesi açılması gereğini dile getirmiş ve onlardan Türklerin yeniden İslam dünyasına liderlik etmesinde öncülük yapmalarını istemiştir (Gülbaş, 2019: 70). Ancak bu görüşlerine, Cumhuriyet Halk Fırkasının gericiilik yaftası vuracağından endişe ettiğini belirten Rauf Bey, destek veremeyeceklerini belirtmiştir. Bu görüşmenin ardından Aybek, Sindhî'nin büyük hayal kırıklığına uğradığını belirtmiştir. [(https://islamansiklopedisi.org.tr/ubeydullah-es-sindi (Erişim Tarihi: 20.10.2020)] Tıp heyetinin başında Osmanlı topraklarına gelen Dr. Muhtar Ahmed Ensari de Türkiye'nin İslam dünyasının önderi olmasını istediğini İsmet Paşa ile 1925 yılında Ankara'daki görüşmesinde dile getirmişse de bu konuda başarı elde edememiştir (Aybek, 1990: 289). Hint Müslümanları, Türk siyasetinin önde gelen isimleriyle fikir alışverişlerinde bulunmuşlarsa da düşüncelerini gerçeğe dönüştürmede bir başarı elde edememişlerdir.

Zafer Hasan Aybek, Türkiye'ye geldikten sonra Pakistan Postası, Hayat Tarih Mecmuası, Resimli Tarih Mecmuası, Cumhuriyet Gazetesi gibi dergi ve gazetelerde Hint alt kıtası ve Türk Müslümanlarını yakınlaştıracı yazılar kaleme almıştır. Aynı zamanda Hindistan'ın Kalküta şehrinde çıkan haftalık Müslüman gazetesinin Türkiye'deki ücretsiz muhabiri olarak iki yıl kadar çalışıp burada yazılarını neşretmiştir. Aybek, bu gazetede yazılarında hem yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ortam ve durumu Hint Müslümanlarına tanıtmaya, hem de hocasının ve kendisinin Hindistan hakkındaki siyasi görüşlerini Hint halkına duyurma gayesi gütmüştür (Aybek, 1990: 306-307). Siyasi açıdan yakalayamadığı başarıyı medya aracılığıyla kazanmak istemiştir.

Aybek, Hint alt kıtasındaki ilmi mirasın Türkiye'ye aktarılmasını da sağlamıştır. Bu çerçevede Hintli âlim ve tarihçi Mevlânâ Şiblî Nu'manî'nin kitaplarının Türkçeye çevrilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Aybek, Şiblî'nin meşhur siyer kitabının üç cildini Urdu dilinden İngilizceye tercüme ederek Mehmet Akif Ersoy'un damadı Ömer Rıza Doğrul'a vermiş, o da İngilizceden Türkçeye aktarmıştır. Bu üç cilt Aralık 1928'de İstanbul'da Arap harfleriyle Asr-ı Saadet adıyla basılmıştır. Doğrul'un ekleme yapımlarıyla birlikte aynı yöntemle Aybek'in Urdu dilinde yazdığı Kur'an-ı Kerim Mucizesi adlı kitabı Türkçeye çevrilmiş ve "*Kuran nedir?*" adıyla neşredilmiştir (Aybek, 1990: 325-326).

Ubeydullah Sindhî ve Aybek İstanbul'da buldukları 1920'li yıllarda Ali Ekrem Uşaklıgil, Cevat Fehmi Başkut, Hakkı Tarık Us, Hakkı Süha Gezgin, Halil Halid, Esat Fuat Tugay, Eşref Edip, Mehmet Akif Ersoy, Süleyman Nazif, Ömer Rıza Doğrul, Mehmet Asım Us, Nurettin Artam ve Selim Ragıp Emeç gibi dönemin birçok önemli âlim, edebiyatçı ve siyasetçi şahsiyetiyle görüşmüşlerdir (Birişik, 2014: 145). Zikredilen isimlerle siyasi ve edebi yönden dönemin önem arz eden konuları hakkında fikir alışverişinde bulunmuşlardır.

Eserleri

-Söyleyişli İngilizce- Türkçe Askeri ve Teknik Sözlük, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1948.

-18. Devre Yd. Sb. Okulu Tedrisatından Topçu Atış Notları, Yedek Subay Okulu Matbaası, Ankara, 1942.

-Hâtîrât (Ap Biyâtî), Sang-e-Meel Publications, Lahor, 1990.

-"Pakistan'ın Milli Şairi Filozof Muhammed İkbâl", Türkiye'de Doktor Muhammed İkbâl, Türkiye Pakistan Kültür Cemiyeti, İstanbul, 1962.

Sonuç

Hint alt kıtası Müslümanları özellikle 1857 Bağımsızlık Savaşı'ndan sonraki süreçte İngilizlerin bölgeye tamamen egemen olmasıyla varlıklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Böylece zamanla alt kıta Müslümanlarının zihin yapısında oluşan ve zamanla şekillenerek politika haline gelen İslam milliyetçiliği etrafında birleşen aydın kimseler, alt kıtanın özgürlüğü için mücadele etmişlerdir. Bu süreçte, Hilafetle bağlı oldukları Osmanlı'yı hem rol model almışlar hem de içinde buldukları sıkıntılı süreçte çeşitli yollardan Osmanlıya yardım etmeye çalışmışlardır. Bu minvalde arkadaşlarıyla birlikte Osmanlı Devleti'ne yardım etmek amacıyla yola çıkan Aybek, Kabil'de 7 yıl hayatını geçirmek zorunda kalmıştır. Bu süre zarfında Ubeydullah Sindhî'nin genel sekreterliğini yapmış, ondan ilmi ve siyasi birçok tecrübe elde etme fırsatı bulmuştur. Türkiye'ye ulaşmak için kısa bir süre Rusya'da kalmıştır. Bu çalışmamızda, Zafer Hasan Aybek'in Türkler için hem alt kıtada, hem de bir süre yaşamak zorunda olduğu Afganistan, Rusya ve sonrasında geldiği Osmanlı topraklarında İngilizlere karşı verdiği mücadeleye değindik. Harp okuluna gitmiş, Türk vatandaşı olmuş ve Türkler için bir Türk gibi çeşitli vazifelerde bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da İstanbul'da yaşamaya devam eden Zafer Hasan Aybek, Türk siyaset ve edebiyat dünyasının önde gelen isimleriyle görüşme fırsatı yakalamış, fikir ve düşüncelerini bu isimlerle paylaşma imkânı bulmuştur. Birçok gazetede yazılar kaleme alan Aybek, yapıtları ve faaliyetleri ile ömrünün sonuna kadar alt kıta Müslümanları ile Türkler arasında bir köprü vazifesi görmüştür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author have no conflict of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Aybek, Z. H. (1990). *Hâtîrât (Ap Biytî)*. Lahor: Sang-e-Meel Publications.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Fon: 30-18-1-2, Kutu: 75, Gömlek: 30, Sıra: 5.
- Birişik, A. (2014). "Cumhuriyet'in Başında Üsküdar'da Bir Hintli İlim, Fikir ve Devlet Adamı Ubeydullah Sindi'nin İstanbul Günleri", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII, Bildiriler*, İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı.
- Bokuleva, B., Avakova, R., & Abeldayev, J., (2012). Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi Journal of Turkish World Studies*, XII(1), 441-454.
- Çakmakçı, M. K. (2017). Halka-yı Erbab-ı Zevk ve Urdu Şiirine Yansımaları. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(15), 355-363.
- Çiftsüren, A. (2016). Hint Müslümanlarının Yazılarında Halide Edib. *Doğu Edebiyatında Kadın*, İstanbul: Demavend Yayınları.
- Dikmen, Ç. B., & Toruk, F. (2017). Sıbyan Mekteplerinin Mimarisi: Abdullah Paşa Sıbyan Mektebi Örneği. Ankara: *Vakıflar Dergisi*, 48, 35-73.
- Emini, M. E. Afganistan'da Yönetim Arayışları ve Anayasal Görünümü. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (1-2), (Prof. Dr. M. Şakir Berki'ye Armağan), 455-471.
- Gülbaş, E. (2019). *Zafar Hassan Aybek'in Hayatı ve Siyasi Kişiliği*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İzgöer, A. Z., & Tuğ, R. (2013). *Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı*, Ankara: Türk Kızılayı Yayınları.
- Muhammed İkbâl, (2002). *Külliyatı İkbâl*, Lahor: İlm-u İrfan Publishers.
- TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, (2010). *TBMM Albümü (1920- 2010)*, 4. Cilt (1960-1983), Ankara: Gökçe Ofset Matbaacılık Limited Şirketi.
- Toker, H. (2002). Zafer Hasan Aybek ve Afganistan Anıları. *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Tarih ve Edebiyat Vakfı, 149-176.

Web Kaynakları

- Birişik, A. (2012). "Ubeydullah es-Sindhî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (20.10.2020), <https://islamansiklopedisi.org.tr/ubeydullah-es-sindi>
- Özcan, A. (1998). «El-Hilâl», *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (17.10.2020), <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-hilal>
- Uslu, R. (1996). "Habîbullah Han", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (18.10.2020), <https://islamansiklopedisi.org.tr/habibullah-han>

Structured Abstract

Zafar Hasan Aybak was born on the night of September 26, 1895, the fifth child of his family in the Qadi Neighbourhood of Karnol, a city about 120 km from Delhi and 40 km from Panipat's famous battlefield. Aybak started his education when he was 4 years, 4 months and 4 days old as an Islamic tradition in the Indian subcontinent. Zafar Hasan Aybak, who started his first education by learning the Quran in the neighbourhood mosque, learned to read the Quran here. His father, Hafiz Azimuddin Efendi, then enrolled him in a special Quran Course, where he memorized two or three part of the Quran. Afterwards, he was educated at a private school attended by Muslim children for about a year. Aybak continued his education from the second grade of primary education at the public school with Hindu students, and was elected as a successful student in this school and finished the third grade as well at this school. Starting from the fourth grade, Aybak studied at Karnol College and received a scholarship of 3 Rupees per month for three years due to his success after the fifth grade. Aybak, who won the university exam with the first place, sets out with his university friends to Istanbul to help the Turks in the face of these difficulties experienced by the Ottoman Empire during the 93 Wars, Tripoli, Balkan Wars and the National Struggle. After arriving in Kabul, King Khabibullah Khan, like the other mujahedeen, refused to let Aybak go. He served as secretary general of his teacher Ubaidullah Sindhi (1872-1944), who served as interior minister of the provisional Indian Government. In this process, he learned a lot politically from Sindhi, whom he regarded as his teacher. Following the death of King Khabibullah Khan, his son Amanullah Khan passed the throne and launched the Afghan War of Independence against the British. Although Afghan King Amanullah did not triumph in this war, he achieved Afghanistan's independence by signing the Rawalpindi Peace Treaty with the British on August 8, 1919. After these developments, Zafar Hasan Aybak and his teacher Ubaidullah Sindhi were unable to do their political activities in an environment where the British presence increased and decided to go to Istanbul. Since it was not possible for them to go to Ottoman lands via Iran due to the British presence, they decided to go to Istanbul via Bolshevik Russia. After arriving in Russia together, his teacher Sindhi stayed here for seven months, held various official meetings and then arrived in Anatolia by sea. After being in Ankara for a while, he reached Istanbul. Aybak, with the advice and request of his teacher, he continued to study in Moscow and stayed in Russia for about two years. After arriving in Turkey, Zafar Hasan Aybak published articles that brought Indian subcontinent and Turkish Muslims closer to the Indian subcontinent in magazines and newspapers such as Pakistan Postasi, Hayat Tarih Magazine, Resimli Tarih Magazine, Cumhuriyet Newspaper. He also worked for about two years as a free correspondent in Turkey for the weekly Muslim newspaper in Calcutta, India, where he published his articles. He also worked for about two years as a free correspondent in Turkey for the weekly Muslim newspaper in Calcutta, India, where he published his articles. In his articles in this newspaper, Aybak aimed to introduce the environment and situation in the newly established Republic of Turkey to Indian Muslims, and as well to make his teacher and his political views about India known to the Indian people. He obtained Turkish citizenship in 1927 and joined the Cadet School in 1928 at the age of 33, through Medina defender Fakhreddin Pasha (Omar Fakhreddin Turkkan) and He began to serve in the Turkish army. He died in Istanbul in 1987 at the age of 92. In this study, we mentioned the struggle of Zafar Hasan Aybak against the British on the subcontinent and his stay in Afghanistan where he had to live for a while, and then his arrival to Ottoman. He went to the military school, obtained a Turkish identity and performed various duties for Turks, such as a Turk. Zafar Hasan Aybak came to Istanbul after the establishment of the Republic of Turkey and continued to live there. He had the opportunity to meet with the leading figures in the Turkish political and literary world and to share his ideas and thoughts with these personalities. After arriving in Turkey, Zafar Hasan Aybak published articles in various leading newspapers that brought the Indian subcontinent and Turkish Muslims closer. Zafar Hasan Aybak served as a bridge between subcontinent Muslims and Turks for the rest of his life with his works and activities.